Sant Francesc a Cervera

Autor: Isidor Cònsul
Data de publicació: 01-05-2014

L'Isidor Cònsul va dedicar un capítol del seu preciosíssim llibre Tractat de Geografia a fer una ruta pels volts de Cervera. I va aprofitar la passejada per parlar de la presència documentada de Sant Francesc a Catalunya i, més concretament, a Cervera i Poblet. Us n'oferim el capítol sencer.

CERVERA, DIES D'HISTÒRIA

La finestra de l'estudi de casa s'aboca a la vall d'Ondara i l'esguard hi cavalca fins a les ondulades intuïcions de la Panadella. És una fondalada suau, falcada per turons domèstics, que canvia els colors al dictat dels mesos i passa per tres moments que em semblen particularment esplèndids. El primer arriba a finals de març, quan hi canta l'evidència de la primavera i els comalats són una paleta de verds vistosos amb el blat i l'ordi que desperten de l'ensopiment de l'hivern. El segon s'alia amb la calda de juliol, quan la terra es vesteix amb la severitat groc morent dels rostolls i la clotada forma un quadre de país eixut en harmonia amb l'ànima mística de la Segarra. El tercer moment són els grisos de desembre, quan la tardor gira cap a l'hivern i, en dies de boira baixa, la conca desapareix sota el cotó de la brufada.

És un paisatge que no em canso de mirar des de l'estudi, al capdamunt del turó de les Sabines, i amb el primer cop d'ull sempre busco les restes del convent de Sant Francesc, que fa frontera entre les darreres cases i l'estesa dels primers conreus. L'observo des de la perspectiva de viure arrecerat a l'ombra del campanar de Santa Maria i l'edifici, en la distància, conserva la traça de la seva antiga esplendor. Ningú no diria que els claustres i les cel·les han estat reconvertits en espais de granja, ni que els cavallons d'hortalisses fan créixer els enciams a tocar mateix de la porta de l'església. El convent fou desamortitzat l'any 1835, els franciscans van abandonar-lo, algú el devia comprar i li ha tocat de fer, amb el pas del temps, tots els papers de l'auca. Fins i tot devia aixoplugar una teuleria si jutjo la funció de la xemeneia que treu el nas rere les seves parets. Són restes, però, que parlen de la força de Cervera dins de la història franciscana i d'una tradició que apunta que aquest convent fou un dels cinc fundats pel mateix Francesc d'Assís a Catalunya. Els documents històrics diuen unes altres coses, és clar, però ja se sap que la tradició i la llegenda mai no acaben de casar amb les dades de la història.

Feia un dia de blaus lluminosos i hem deixat a mig matí el clos perfecte de la plaça Major per perdre'ns –és un dir– baixant a Sant Magí per Buidassacs, girar pel costat de la muralla i plantar-nos al replà del castell pel darrere del convent de Sant Domènec. Després, per la diagonal d'una antiga era, hem anat al morrot on jeu l'ossada del vell molí. Bufava un serè suau, la Romi s'ha posat a collir timó i el paisatge, Segarra enllà, s'obria de la Panadella a Granyena per la clenxa de Montpeó i la taca de Sant Ermengol. Als peus, puntejada d'horts, la faixa de l'Ondara corre de Fiol a Sant Pere el Gros, i entre el torrent i els turons, els ordis de la comalada onejaven com una mar pacífica de verds d'esperança. Assegut vora les pedres del molí, he respirat la serenor d'aquest racó de món, he afirmat la meva flaca per aquest paisatge i la bonança que hi tenen els dies que m'hi passegen, entre parèntesis de vacances i caps de setmana irregulars, del cap a la punta de l'any, de la màgia del matí de Reis al xantatge melangiós de Nadal.

Hem tirat pel dret, rost avall, fins a embrancar l'antic camí ral, que ens ha dut al convent de Sant Francesc entre canyars i ermots, amb els horts a l'altra banda del fil d'aigua de l'Ondara i restes de cabanes de tàpia que m'han fet pensar –misteri de l'associació d'idees– en el primer document amb notícies del convent: aquell testament de Joan de l'Hospital i la seva muller Ermessenda, que, l'any 1235, deixava diners (duodecim denarios) a l'obra de Sancti Francisci vel Fratribus Minoribus. La data del document és vint-i-dos anys després del suposat viatge de sant Francesc a Catalunya i, per bé que les obres no van començar fins al 1245, aprofitant una donació de terrenys del rei Jaume, res no impedeix pensar que la doble ofrena –els diners testamentaris i els terrenys reials– no obeís a la certesa que l'home d'Assís hi havia fundat, vint anys enrera, la primera comunitat de framenors. D'entrada, potser es van aixoplugar en alguna cabana tan humil com les de tàpia que hem deixat enrere, com el mateix Francesc havia fet, en els inicis de l'orde, a les de Rivotorto i la Porciúncula.

Després, les donacions reials que van permetre construir la sòlida fàbrica d'aquest convent també es justificaven per la convicció que havia estat Francesc d'Assís qui n'havia fundat la comunitat primitiva. Els paers de Cervera n'estaveri tan segurs que, a finals del segle xv, així ho van argumentar a Alexandre VI, el segon papa Borja, quan s'hi adreçaren per reconstruir el gruix del cenobi, destruït l'estiu del 1465, durant el setge de Joan II a una Cervera partidària del dissortat príncep de Viana en lluita contra son pare. Per quedar bé, la història culpa les tropes reials de la malesa destructora del monestir, però, en realitat, es devia imposar la lògica d'una plaça assetjada que sap que ha de demolir els edificis de foramurs per evitar que siguin útils a l'exèrcit assetjant. Sigui com sigui, l'estratègia traslladà la comunitat de framenors a l'interior de Cervera, a l'hospital de Berenguer de Castelltort, al punt on ara hi ha el Casal Paroquial.

El cràpula Roderic de Borja va accedir a la petició de la paeria i la reconstrucció del convent va començar sota els auspicis de Ferran el Catòlic i la butlla que Alexandre VI signà a Roma el 4 de març de 1496. Aquesta mena de treballs, però, no volen pressa i tenen el vici d'allargar-se enllà de qualsevol prudència. Els diners reials sempre són escassos i al final s'acaba fiant-ho tot a la bondat de butxaca dels feligresos. Però se'ls ho ha d'anar recordant, perquè afluixin, com ho va fer la butlla de Lleó X, l'any 1521, que concedia indulgències a qui ajudés in opus reparationis domorum ordinis mendicatorum de Cervera.

La qüestió, de tota manera, és una altra: ¿va venir o no va venir, Francesc d'Assís a Cervera? La tradició, que és un toc de màgia a les ferides de la realitat, diu que sí, raó per la qual, davant del convent i sota la tebior d'un matí radiant de primavera, deixo que el pensament voli a l'encontre de la llegenda, es perdi entre replecs d'història i provi d'imaginar-se l'escardalenc Pobret d'Assís, l'esprimatxat sac d'ossos que era, amunt i avall d'aquests aspres segarrencs. I me'l puc imaginar perquè, vora el perfum deia tradició, hi ha un parell de papers que atorguen realisme a la ficció del relat. L'un surt de sant Bonaventura, primer biògraf oficial, que parla d'un miracle del sant a la ciutat de Lleida. Ja compto que la credibilitat de Bonaventura de Bagnoregio (1217-1274) ha de ser per força relativa, perquè va massa lligada a l'encàrrec oficial de fondre en un sol text tot el que s'havia escrit i tramès oralment sobre Francesc d'Assís. Quan s'hi va posar, havien passat trenta d'anys de la mort del fundador i els pobres franciscans patinaven desconcertats entre la facció dels espiritualistes i la tropa dels relaxats, primera versió de la mateixa comèdia que, segles més tard, els va dividir en observants i conventuals. El bon govern de l'orde demanava una única interpretació de la vida i el pensament del fundador, i aquesta és la feina que van encomanar al futur sant Bonaventura. En la seva Legenda maior, que va convertir-se en biografia canònica, és on surt el miracle de Lleida i, per acabar-ho d'embolicar, només cal afegir que el convent de Lleida també és a la llista dels cinc fundats pel Pobret d'Assís a Catalunya.

L'altre document té més suc històric i surt del dietari d'un monjo del monestir cisterçenc de Fontfreda, prop de Narbona, del qual depenia el de Poblet. L'any 1211 va deixar-hi escrit que «lo nostro Abbat Sanxo fonch anat a la fillal de Poblet, e ana per fabularhi lo frare Fransesc vengut de la Ombria e feyt cibtada de Asis que havia sejorn a Barchinona. E feu la via vacua, e lo Abbat de Poblet li digué ser lluñ de la Abbadia e fent via a la nostra. E deballa lo cibtada de Asis per sos peus a Barchinona. E pus tart vengué a Fontfreda e longament fabula ab lo Abbat e de la fabulacio fonch feyta de res esperituals e de lo be de la religió. E ab sos peus parti e no en saberem sa via e creguerem ser ver hom de Deu e feyt pauper per ell». La nota reporta una anada de sant Francesc a Poblet des de Barcelona, per parlar amb l'abat de Fontfreda, que era, al mateix temps, general del Cister. El viatge fou debades perquè quan l'un hi arribà l'altre ja se

n'havia anat, raó per la qual l'entrevista es va ajornar fins que l'home d'Assís va anar a trobar Sanxo directament a Fontfreda.

Mentre m'acarona la incerta glòria d'aquest matí d'abril, em demano allò que els manuals d'història no expliquen: ¿d'on venia l'interès de Francesc per veure l'abat Sanxo? La resposta deu anar lligada amb la data del dietari, aquell 1211 que s'escau al fort de la croada contra els albigesos, dos anys abans del daltabaix de Muret. Es veu que els monjos de Poblet estaven dividits respecte dels bons homes, amb partidaris de l'estricta espiritualitat càtara i altres que es decantaven, ferrenys, per l'espasa de Simó de Montfort. Per això els havia visitat Sanxo, general de l'orde, per posar pau i marcar criteris d'unitat. En aquest sentit, sembla coherent que Francesc també volgués parlar amb el cap del Cister d'un problema que trasbalsava la cristiandat –el conflicte càtar–, de la mateixa manera que va basquejar-se a parlar-ne amb Domingo de Guz-màn i amb les primeres autoritats dels benedictins i de l'orde de sant Bernat.

El cas és que hi ha una línia documentada que va de Barcelona a Poblet i una tradició que diu que va fundar els convents de Cervera i de Lleida. Arribats a aquest punt, em demano si li puc estirar la corda de la història i casar-la amb la tradició: fer, posem per cas, que el camí de Barcelona, amb els tombs que calgui, arribi a Lleida passant per Poblet i Cervera. Llavors seríem més a prop d'aclarir un misteri que tampoc no cal que es resolgui, perquè, fins que no parlin altres documents de més mèrit, n'hi ha ben bé prou d'anar posant llenya al foc i mantenir el caliu llegendari de la tradició.

Hem voltat, fins on hem pogut, el perímetre del convent, hi hem ensopegat una tropa no gens franciscana de gats grassos i mandrosos, i m'han tornat a sorprendre alguns detalls externs de l'edifici. Fins que he pensat que era una llàstima que avui no fos 13 de juny, sant Antoni de Pàdua, patró dels paletes, l'únic dia de l'any que s'obre al culte l'església que ara tenim tancada. És una perla del gòtic català negligida fins ara en els estudis d'arquitectura, potser perquè l'autoritat local en aquests negocis –Agustí Duran i Sampere– la va deixar al marge al seu Llibre de Cervera. Vaig llegir, no fa gaire, una emfàtica defensa de l'historiador Pere Beseran que apuntava, sense embuts, que es tracta d'una construcció d'un interès molt superior a l'atenció que ha merescut. Per això, sí avui fos 13 de juny, entraríem a admirar la coberta de tres voltes de creueria, el cor, les capelles laterals, la capçalera poligonal de cinc costats i la clau de volta del presbiteri amb la figuració de la Mare de Déu i el Nen a la falda. També buscaríem les motllures de l'arc apuntat i la presència, al vèrtex, d'un escut amb la imatge trescentista d'un Sant Francesc dret amb les mans alçades.

La tarda empaitava el migdia, s'ha fet l'hora de dinar i hem tornat a casa, costa de sant Francesc amunt. He remugat la cançó de l'enfadós, tornant a plànyer el meu amic, el vell convent. M'entristeix veure'l maltractat per tothom i de quina manera el pas dels segles, el corc de les guerres i el batibull de la història li han estovat cos i ànima sense contemplacions. Però no en té prou i li toca passar, a desgrat dels seus mèrits, la incúria de l'abandonament i l'oblit. Deu ser per això que el trobo més malgirbat i ruïnós cada cop que el visito i, per la mateixa raó, acabo sempre amb un renec d'impotència: què collons fan les autoritats culturals d'aquest país?

Isidor Cònsul